

EXPOZIȚIA ROMÂNIEI DE LA LONDRA (APRILIE-MAI 1938)

Sorin ARHIRE

Planificată să fie inaugurată cu prilejul vizitei în Anglia a regelui Carol al II-lea, expoziția organizată sub auspiciile guvernului de la București și, totodată, cu largul concurs al Legației Române de la Londra, a fost deschisă în capitala Marii Britanii între 7 aprilie și 24 mai 1938, scopul acesteia fiind, bineînțeles, atât îmbunătățirea relațiilor româno-britanice, cât și o mai bună cunoaștere a realităților românești în rândul opiniei publice engleze.

Deși demersurile diplomatice în legătură cu vizita suveranului român la Londra¹ au avut loc încă din vara anului 1937, iar detaliile legate de prezența sa pe teritoriul britanic fuseseră stabilite printr-o lungă succesiune de telegrame între *Foreign Office* și Legația Britanică de la București, pe de o parte, și Ministerul Afacerilor Străine și Legația României din Londra, pe de altă parte, datorită schimbărilor survenite în planul relațiilor internaționale, vizita a fost amânată. Evident că *Anschluss*-ul², îmfăptuit în ziua de 12 martie

¹ Vizita regelui Carol al II-lea a fost planificată să aibă loc între 22 și 25 martie 1938, prințul moștenitor al Coroanei, Mihai, urmând de asemenea să facă parte din suită. La limita dintre apele teritoriale franceze și cele engleze, delegația română trebuia să fie escortată de vase aparținând de *Royal Navy*, fiind totodată asigurată și protecția aeriană de către aparate de luptă ale *Royal Air Force*. La Dover, o gardă urma să-i dea onorul suveranului român, iar un tren special avea să asigure transportul întregii delegații până la Gara Victoria, acolo unde trebuiau să fie întâmpinați de însuși regele George al VI-lea, împreună cu lordul Halifax, șeful diplomației britanice, dar și de Sir Reginald Hoare, ministrul plenipotențiar britanic de la București (PRO, FO 371 Romania, dosar nr. 22 455, f. 97-99).

² Încă de la victoria lui Bismarck asupra trupelor austriece la Sadova, din anul 1866, moment ce a marcat triumful unei „mici Germanii”, în rândul pangermaniștilor și al simpatizanților dreptei a apărut ideea unirii celor două state. La începutul anului 1938, în condițiile afirmării tot mai viguroase a național-socialismului în Austria, cancelarul Schuschnigg a încercat să mențină independența statului austriac. Însă, în dimineața zilei de 12 martie, trupele germane au trecut frontiera dintre cele două state. În aceeași zi, din balconul primăriei orașului Linz, Adolf Hitler s-a adresat unei mulțimi înfierbântate și, copleșit de entuziasm, în loc să instaureze un guvern docil la Viena, a luat decizia încorporării Austriei la cel de-al Treilea Reich. Lui Arthur Seyss-Inquart, care fusese numit cancelar doar cu o zi în urmă, i-a revenit misiunea de a anunța în mod oficial că Austria și postul de cancelar nu mai existau. La 10 aprilie, 99,08% din populația Germaniei, incluzând acum și pe cea a fostului stat austriac, s-a pronunțat în favoarea *Anschluss*-ului (Vaïsse 2008, p. 21-22; Taylor 1999, p. 121-122).

1938, a fost cauza ce a stat la baza acestei decizii, chiar dacă acest lucru nu a fost menționat în nicio telegramă și nici în comunicatul oficial emis de către Buckingham Palace, comunicat ce a fost ulterior preluat atât de ziarele britanice, cât și de cele românești. Prin alipirea Austriei la Germania se produsese astfel o modificare hotărâtoare a raportului de forțe în Europa Central-Răsăriteană, Germania apropiindu-se de România din punct de vedere geografic³. Alipirea Austriei la cel de-al Treilea Reich era însă în conformitate cu principiul autodeterminării, dovadă fiind faptul că trupele germane nu au întâmpinat nicio rezistență, iar populația austriacă,

„[...] în majoritate cuprinsă de o veselie delirantă, a părut să creadă că, rămasă fără imperiu și neputincioasă în chiar centrul Europei, țara lor prefera un viitor în calitate de provincie germană rolului unui actor de mâna a doua pe scena Europei Centrale”⁴.

De asemenea, nu trebuie omis faptul că în urma dezintegrării monarhiei habsburgice, Austria rămăsese atât fără grânarul din Ungaria, cât și fără piețele de desfacere balcanice, ceea ce, pe lângă solidaritatea etnică și lingvistică cu spațiul german, a contribuit din plin la apropierea ei de Germania, doar Tratatul de Versailles fiind cel care interzicea realizarea *Anschluss*-ului⁵.

Se putea astfel considera că politica urmărită încă din anul 1919 de Franța, de a feri spațiul dunărean de influența germană, a eșuat, în locul acesteia instaurându-se în sud-estul continentului european un echilibru precar între trei grupuri de puteri: Marea Britanie-Franța, Germania-Italia și Uniunea Sovietică⁶. Ascensiunea tot mai puternică a celui de-al Treilea Reich în cadrul relațiilor internaționale, dublată și de o dezvoltare economică impetuoasă a acestuia, i-au dat de gândit șefului statului român, ceea ce l-a determinat, în final, să ia decizia de a amâna vizita oficială în Marea Britanie.

În luarea acestei hotărâri, pe lângă aceste schimbări neașteptate ce au survenit în planul relațiilor internaționale, s-au adăugat și complicațiile de ordin intern din viața politică a României, ce au avut loc în primele luni ale anului 1938. Formarea unui guvern condus de Octavian Goga⁷, liderul unui

³ Hillgruber 1994, p. 51.

⁴ Kissinger 2002, p. 271.

⁵ Dreyfus *et alii* 2006, vol. 3, p. 2006.

⁶ Hillgruber 1994, p. 52.

⁷ Conform unui raport realizat de personalul diplomatic britanic de la București, Octavian Goga era descris ca fiind unul din cei mai de seamă poeți și dramaturgi români, dar a cărui activitate politică nu era deloc una pe măsura meritelor sale de pe tărâm cultural. Astfel, era menționat faptul că a fost membru al Partidului Național din Transilvania, pe care însă l-a

partid ce întrunise mai puțin de zece procente în alegerile de la finalul anului 1937, dar mai ales promovarea primelor legi cu caracter antisemit în România interbelică⁸, au contribuit și ele din plin la amânarea vizitei regelui Carol al II-lea în Anglia. Chiar dacă decizia finală a aparținut suveranului român, funcționarii *Foreign Office*-ului au atras atenția printr-un memorandum că, datorită discriminării evreilor în România, existau șanse destul de mari ca el să se confrunte în Londra cu manifestații ostile, ceea ce ar fi contribuit la crearea unei situații destul de stânjenitoare⁹.

Găzduită într-unul din cele mai elegante imobile ale ducelui de Westminster, în somptuosul palat de pe Grosvenor Square, în aristocraticul Mayfair, expoziția de prezentare generală a României a fost organizată în trei secțiuni. Acestea, la rândul lor, erau compuse din mai multe săli, la care se adăuga o a patra secțiune ce cuprindea de fapt un birou de informare turistică și o subsecțiune de prezentare generală a țării¹⁰.

părăsit în anul 1918 pentru a se alătura mareșalului Averescu, liderul Partidului Poporului. A fost ministru de Interne în anii 1926 și 1927, dar activitatea sa în această funcție a fost deosebit de criticată, după venirea liberalilor la putere existând zvonuri de punere a sa sub acuzare pentru corupție financiară pentru perioada cât a fost ministru. Conform aceleiași descrieri, era însă un interlocutor atractiv și amuzant, fiind însă detestat de național-țărăniști care îl priveau ca pe un renegat. Cu toate acestea, rămânea un nume important atât pentru Transilvania, cât și pentru viața politică românească (PRO, FO 371 Romania, dosar nr. 21 189, f. 11-12. Raport anual despre personalitățile de frunte ale României, întocmit de Legația Britanică de la București, trimis de către Sir Reginald Hoare către Anthony Eden, șeful *Foreign Office*-ului, la 21 ianuarie 1937).

⁸ Imediat după constituirea sa, guvernul prezidat de O. Goga a început să pună în practică programul Partidului Național Creștin, așa cum fusese formulat în 1935, prin care se cerea luarea unor măsuri concrete pentru a evidenția superioritatea elementului etnic românesc. Deși guvernul nu a rezistat decât 44 de zile, acesta a reușit să impună o serie de legi cu caracter antisemit, chiar dacă unele au fost ulterior suspendate. Astfel, au fost concediați medicii și avocații evrei din toate instituțiile publice, au fost numiți comisari de românizare în întreprinderile care aparțineau minoritarilor, a fost interzis dreptul evreilor de a vinde alcool, precum și cel de a deține cârciumi la sate. La acestea se mai poate adăuga publicarea decretului-lege cu privire la revizuirea cetățeniei, din 22 ianuarie 1938, care a avut consecințe dezastruoase pentru evrei nu numai din punctul de vedere al statutului lor juridic, dar și asupra tuturor aspectelor vieții (locuințe, autorizații pentru afaceri, dreptul de a practica anumite meserii). Anterior, prin *Monitorul oficial* publicat la 14 ianuarie, s-a interzis evreilor să angajeze servitoare și bucătărese creștine sub vârsta de 40 de ani, întrucât, conform unei explicații oficiale, „evreii care folosesc în casele lor femei românce o fac pentru a le târî spre prostituție” (Ansel 2001, vol. I, p. 71-74).

⁹ PRO, FO 371 Romania, dosar nr. 22 445, f. 179. Raport întocmit în 7 iunie 1938, de către Mr. Nichols, în legătură cu vizita regelui Carol al II-lea al României în Marea Britanie.

¹⁰ ANRDANIC, fond Ministerul Propagandei Naționale. Propagandă, dosar nr. 2 227, f. 108-109.

În cadrul primei secțiuni a expoziției, în sala I, pe ai cărei pereți erau aplicate tapiserii murale realizate de Dem. Demetrescu în stilul picturilor vechilor biserici, erau expuse materiale dedicate fundațiilor regale. Fiecare suveran al României era înfățișat lângă instituția pe care o crease. Astfel, Carol I era reprezentat alături de Fundația Universitară „Carol I” din București, Ferdinand I în apropierea Fundației „Ferdinand I” din Iași, în timp ce imaginea lui Carol al II-lea era plasată lângă Fundația Regelui Carol al II-lea pentru Artă și Literatură. Tot aici, pe rafturi special amenajate, erau expuse numeroase cărți publicate sub auspiciile fundațiilor regale mai sus amintite.

A doua încăpere, ce aparținea de aceeași primă secțiune, avea ca scop reliefa rolului pe care îl avea Fundația Culturală „Principele Carol”, condusă de profesorul Dimitrie Gusti¹¹, în acțiunea de ridicare a nivelului cultural din lumea satelor, atât prin crearea unor așezăminte cu caracter educațional, cât și prin organizarea echipelor regale, care erau de fapt grupuri de tineri intelectuali a căror activitate cu caracter voluntar era pusă în beneficiul locuitorilor satelor. Patruzeci și două de picturi, semnate de Elena Constante¹², înfățișau publicului etapele muncii depuse de acești tineri, din momentul în care fuseseră cooptați de către fundație și până când sarcina lor era îndeplinită. După încetarea misiunii lor, sătenii erau lăsați sub directa îndrumare a centrului educațional proaspăt înființat. Pentru a se ilustra mai bine toate aceste aspecte, mai erau prezente și numeroase publicații apărute sub egida fundațiilor regale.

Pentru a se arăta concepția artistică a țăranilor români, în a treia sală era reconstituit interiorul unei case țăărănești din zona Năsăudului până în

¹¹ Dimitrie Gusti s-a născut la 12 februarie 1880, la Iași. A studiat la Paris și la Berlin, iar doctoratul l-a obținut la Leipzig. Profesor de sociologie și etică la universitățile din Iași și din București. A fondat prima societate din România pentru studiul sociologiei, la Iași, pe care ulterior a transformat-o în Institutul Social Român. În anul 1934 a fost numit director al Fundației Culturale Regale „Principele Carol”. A fost membru al mai multor societăți sociologice internaționale, dar și director al revistelor *Arhiva pentru știința și reforma socială* și *Sociologia românească*. A îndeplinit funcția de ministru al Instrucțiunii, Educației, Cultelor și Artelor în guvernele conduse de Alexandru Vaida-Voevod și Iuliu Maniu (1932-1933). A fost membru al Academiei Române, D. Gusti fiind adeptul sociologiei critice și al personalismului cultural în etică. A întreprins primele anchete sociologice în satele românești din Muntenia, Bucovina și Ardeal. A scris o impresionantă operă în limbile română, germană și franceză (Predescu 1999, p. 383-384).

¹² Elena Constante s-a născut la București, în anul 1912. A urmat liceul de Artă din orașul natal, tot acolo absolvind și Academia de Arte Frumoase. Și-a continuat studiile la Paris, fiind preocupată în mod special de frescă și de muzeografie. Activitatea sa a fost direcționată în mod special către arta decorativă. A avut expoziții la *Dalles*, în 1935 și 1937 (*Ibidem*, p. 215).

cele mai mici detalii, iar ca atmosfera creată să fie cât mai autentică, nicio piesă de mobilier nu fusese adăugată sau înlocuită, ba mai mult, fiind păstrat și aranjamentul original.

Secțiunea a doua găzduia exponate ale artei populare românești provenite de la Muzeul Etnografic din Cluj, precum și de la Muzeul „Astri” din Sibiu, în prima încăpere fiind costume așa cum erau ele purtate în viața de zi cu zi de țăranii din Banat, Muntenia, Moldova și Țara Hațegului. În a doua încăpere se afla o gamă variată de obiecte de ceramică, numeroase icoane pictate pe sticlă, precum și diverse fotografii ce înfățișau traiul zilnic al țăranilor, la care se adăugau covoare și carpete din Basarabia și Maramureș.

Secțiunea a treia, cuprinzând de fapt sala a cincea a expoziției, era dedicată în întregime organizației nou create, Straja Țării¹³, al cărei comandant era însuși regele Carol al II-lea. O dioramă de 18 m² înfățișa principalele activități ale străjerilor, alături de această reprezentare fiind și extrase din diverse cuvântări ale suveranului român. O serie de texte explicau rolul mișcării proaspăt înființate, iar diversele obiecte realizate de membrii acesteia nu făceau altceva decât să-i justifice existența.

A patra secțiune și ultima era compusă de fapt dintr-un birou de informații al expoziției organizate la Londra, precum și de un loc în care era realizată o prezentare generală a țării. O hartă în relief a României, numeroase diapozitive, fotografii și pliante turistice căutau să ofere publicului cât mai multe informații despre o posibilă destinație turistică pentru vizitatorii străini¹⁴.

¹³ Straja Țării a fost înființată prin decretul-lege din 7 octombrie 1937, dar ideologia și doctrina viitoarei organizații au fost puse în aplicare în mod experimental încă din toamna anului 1934, atunci când s-a înființat un centru de inițiere străjerească la Breaza, în Prahova. Regele Carol al II-lea era Comandantul Suprem al Străjeriei, fiind ajutat de un Consiliu Superior de Îndrumare, dar și de către Comitetul Permanent. În această organizație era cuprins tineretul de ambele sexe, băieții de la 7 la 18 ani fiind membri în Falanga Străjerilor, în vreme ce fetele de la 7 la 21 ani alcătuiau Falanga Străjerelor. Activitatea sa se afla în strânsă legătură cu Biserica, unul din obiective fiind formarea copiilor ca buni creștini. Străjeria nu urmărea pregătirea militară a membrilor ei, dar căuta să-i deprindă cu viața ordonată, prin dezvoltarea „disciplinei minții”, scopul final fiind acela de a se naște un om nou - „omul eroic al României de mâine” (Enciclopedia României 1938, vol. I, p. 482-489).

¹⁴ Conform regulamentelor românești aflate atunci în vigoare, turiștii străini aveau obligația de a se prezenta la autoritățile polițienești după cel mult șapte zile de ședere în România, prevedere ce făcea ca aflulul vizitatorilor să nu fie prea mare (ANRDANIC, fond Ministerul Propagandei Naționale. Propagandă, dosar nr. 2 227, f. 126-127. Dare de seamă întocmită de Eftimie Murgu către Dimitrie Dimăncescu, cu ocazia organizării expoziției la Londra).

Expoziția era patronată de regele Carol al II-lea, existând totodată și două comitete: unul de onoare¹⁵, alcătuit din cele mai înalte personalități engleze și prezidat de contesa de Oxford și Asquith, și unul executiv¹⁶, președintă fiind B. Grigorcea, soția ministrului plenipotențiar român la Londra. Prin furnizarea de exponate, o serie de instituții și organizații și-au adus contribuția la acest eveniment organizat în capitala Marii Britanii, un rol important avându-l arhitecții și decoratorii¹⁷.

Vernisajul a fost organizat în ziua de 6 aprilie 1938, iar inaugurarea oficială în după-amiaza zilei următoare. Au participat, cum era de așteptat, membrii Legației Române din Londra, în frunte cu ministrul plenipotențiar Vasile Grigorcea¹⁸, prim-secretarul de legație, Victor Stârcea, și secretarul de legație, Brutus Coste, studenții români care studiau în Anglia¹⁹, dar și importante personalități britanice și românești. Astfel, pot fi enumerați: feldmareșalul lord Milne, lordul Somers – comandantul cercetașilor englezi, dr. Leslie Burghin – ministrul Telecomunicațiilor, viceamiralul Reginald Henderson – al treilea lord al Amiralității, Sir Robert Vansittart, Sir Roderich Jones – directorul Agenției Reuter, Seymour Hughes, Harold Nicolson, Peter Flow – director la British Museum, colonelul Lawson –

¹⁵ Componența Comitetului de Onoare era următoarea: contesa de Oxford și Asquith, ducesa de Norfolk, marchiza de Londonderry, contesa Fortescue, contesa de Eldon, contesa de Ossory, lady Somers, lady Graville și doamnele Lyeli, Strutt și Sitwell (*Ibidem*, f. 99).

¹⁶ Comitetul executiv era alcătuit din: B. Grigorcea – președinte, Matyla Costiescu Ghica – vicepreședinte, Dimitrie Dimăncescu – director general al Presei și Propagandei, Michaela Catargi – director adjunct al Presei și Propagandei, D. Vlahide, H. H. Stahl – directori, Alexandru Bădăuță – comisar al expoziției, Ella Davis, Eftimie Murgu – secretari (*Ibidem*).

¹⁷ Conform broșurii expoziției, ce a fost tipărită în Anglia, la acest eveniment au colaborat: Straja Țării – organizația națională pentru educația tinerilor din România, Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, Uniunea Fundațiilor Regale pentru Cultură și Artă, Direcția Presei și a Propagandei de pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, Muzeul Etnografic al Ardealului Cluj, Muzeul Asociației „Astra” din Sibiu, Uniunea Asociațiilor Țărănești de Industrie Casnică, Muzeul Liceelor Industriale și Școlilor Profesionale din România. Arhitecți și decoratori au fost: Victor Ion Popa, Alexandru Brățășanu, Elena Constante, Alexandru Mazilescu, Dem. Demetrescu, Jan Henderson, Corneliu Gălușcă și G. Marcuzon (*Ibidem*, f. 114).

¹⁸ Vasile Grigorcea s-a născut la 9 iunie 1883, la Storoiineț, într-o familie boierească. A obținut licența în Drept. A fost deputat în Parlamentul României, iar din 7 noiembrie 1928 a fost ministru plenipotențiar la Budapesta. A îndeplinit funcția de secretar general în cadrul ministerului de Externe, iar din noiembrie 1936 a fost numit ministru plenipotențiar la Londra (Predescu 1999, p. 376).

¹⁹ În perioada interbelică, universitățile din Marea Britanie nu au constituit o destinație predilectă pentru tinerii studioși din România, dar, cu toate acestea, se poate consemna un număr destul de important de studenți români, cei mai mulți fiind veniți pentru specializări nu neapărat „literare” (Nastasă 2006, p. 317).

editorul ziarului *Daily Telegraph*, John Walter – directorul ziarului *The Times*, prințesele Martha Bibescu²⁰ și Anne-Marie Calimachi, Marcu Beza²¹ și Mircea Eliade²².

Conform unei dări de seamă ce a fost întocmită în primele zile ale expoziției, cu toate că era în preajma sărbătorilor de Paște, numărul mediu al vizitatorilor pe zi a fost între 75 și 120, cei mai mulți dintre aceștia fiind profesori, preoți, studenți și studente din diferite universități engleze, rezultând în final un public select și amator de artă²³. Puțini aveau însă noțiuni precise despre România, adevărindu-se astfel încă o dată că Occidentul știa la acea vreme foarte puțin despre Europa Răsăriteană, atitudinea sa față de popoarele din această regiune fiind una de ignorare binevoitoare²⁴. În plus, datorită insularității lor, britanicii își formaseră un mod propriu de a vedea realitățile în care nu se făcea distincție între noțiunile de „aproape” și „departe”, punctul de vedere exprimat de Peter

²⁰ Martha Bibescu era fiica fostului ministru al Afacerilor Străine, Ion N. Lahovary. S-a născut la 28 ianuarie 1890, la București, dar copilăria și-a petrecut-o în Franța. La vârsta de 17 ani s-a măritat cu prințul George Valentin Bibescu, având cu acesta o fiică, căsătorită la rândul ei cu prințul Ghika Comănești. A fost o scriitoare de succes, meritele sale fiind recunoscute pe plan internațional, principalele sale lucrări fiind *Izvor*, un studiu al vieții țăranilor români, *Le Perroquet vert*, care abordează în mare parte aspecte legate de istoria propriii sale familii, ceea ce i-a cauzat multe neplăceri, dar și *Catherine Paris*, o apologie pentru simpatiile sale neconfirmate față de Germania în Primul Război Mondial. Avea numeroase relații la curțile regale din Europa, dar și printre oamenii politici influenți ai vremii, având un rol important în diplomația secretă a României din perioada interbelică. A lucrat chiar și pentru Serviciul Secret de Informații condus de Mihail Moruzov. Stătea doar câteva luni pe an în România, iar în această perioadă primea numeroși înalți oaspeți români și străini la palatele sale din Mogoșoaia și Posada. Era cunoscută și în societatea engleză, printre cunoștințele sale putând fi enumerate Ramsay MacDonald, lordul D'Abernon și Sir Philip Sassoon. După 23 august 1944, s-a stabilit în Franța, unde a și murit în anul 1973. (PRO, FO 371 Romania, dosar nr. 21 189, p. 7. Raportul anual din 1937, întocmit de Sir Reginald Hoare, ministrul plenipotențiar britanic la București, către Anthony Eden, șeful *Foreign Office*-ului, în care sunt descrise principalele personalități din România; Pelin 2002, p. 38).

²¹ Marcu Beza s-a născut în 1885, la Clisura, în Macedonia, acolo unde a urmat și clasele primare. A absolvit liceul în Bitolia, după care s-a înscris la Facultatea de Litere din București. În anul 1908 și-a obținut licența în Litere, după care a fost interpret în cadrul legației României de la Londra, pentru ca mai apoi să fie consul în capitala Marii Britanii. A redactat revista *Grai bun*, contribuind la cunoașterea literaturii române în Anglia. A fost membru corespondent al Academiei Române. A lucrat multă vreme în diplomatie, o perioadă însemnată chiar în Anglia (Predescu 1999, p. 99; Nastasă 2006, p. 318).

²² ANRDANIC, fond Ministerul Propagandei Naționale. Propagandă, dosar nr. 2 227, f. 75.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Tismăneanu 1997, p. 32.

Calvocoressi fiind edificator în acest sens: „Geografii pot vorbi despre Orientul „Îndepărtat” și măsura distanța până în India în mii de kilometri, dar pentru un englez Delhi și Singapore și Hong Kong nu erau mai departe din punct de vedere psihologic decât Calais; acestea le erau adesea mai familiare și erau, cu siguranță, „mai britanice”²⁵.

Un oaspete de seamă a fost, fără îndoială, regina-mamă Mary a Angliei²⁶, care, conform comandantului militar de la Marlborough House, în ziua de 11 mai, a efectuat o vizită la expoziția românească organizată în palatul de pe Grosvenor Square, surprinzându-i oarecum pe organizatorii acesteia. Cu toate acestea, întreg personalul se afla la posturi, iar câțiva membri ai Legației Române au fost chemați în grabă pentru a întâmpina distinsul oaspete²⁷. Explicațiile în engleză au fost date de soția secretarului Eftimie Murgu, iar în franceză de Dan Teofil, ultimul având rolul de a prezenta arta țărănească pe toată durata expoziției. Regina a vizitat toate sălile, a examinat cu atenție exponatele, de multe ori a cerut detalii suplimentare, uneori a realizat comentarii interesante – cum ar fi cel legat de asemănarea existentă între velințele românești și țesăturile scoțiene, iar la final, fără a fi solicitată, a semnat în Cartea de Aur a expoziției²⁸. Nu a fost singurul membru al Casei Regale care a fost interesat de acțiunea culturală a guvernului român în Londra, întrucât principesa Marie Louise a făcut o vizită în ziua de 16 mai, fiind apoi urmată de principesele Margaret-Rose și Elizabeth, ultima dintre ele, așa cum se știe, fiind actuala regină a Marii Britanii²⁹. În legătură cu expoziția, se poate afirma faptul că a fost vizitată de mai toate personalitățile de seamă engleze, și că prin nenumăratele festivități,

²⁵ Calvocoressi 2000, p. 223.

²⁶ Mary of Teck s-a născut la 26 mai 1867, la Kesington Palace, în Londra. A fost regina consoartă a regelui George al V-lea și, totodată, mama regilor Edward al VIII-lea și George al VI-lea. Numele său complet era Victoria Mary Augusta Louise Olga Pauline Claudine Agnes. Mary a fost singură fiică a lui Prinz von Teck (ducele Herzog), care era membru al casei regale de la Württemberg. A fost, de asemenea, strănepoată a regelui George al III-lea. În 1891, s-a logodit cu ducele de Clarence, fiul mai mare al viitorului rege Edward al VII-lea, pe atunci încă *Prince of Wales*. Ducele a murit însă cu câteva săptămâni înainte ca nunta să aibă loc, iar Mary s-a căsătorit cu fratele mai mic al fostului ei logodnic, George, cel care va deveni rege din 1910. Inteligența sa, bunul simț și gustul pentru artă au făcut să fie o regină desăvârșită. Preocuparea sa pentru binele soldaților în timpul celor două războaie mondiale i-a atras popularitatea în rândul tuturor claselor sociale din Marea Britanie. A murit la Londra, la 24 martie 1953 (Britannica. Micropædia. Ready Reference 1994, vol. 7, p. 902).

²⁷ ANRDANIC, fond Ministerul Propagandei Naționale. Propagandă, dosar nr. 2 227, f. 122.

²⁸ *Ibidem*, f. 123.

²⁹ *Ibidem*, f. 142-143.

ceaiuri³⁰ și conferințe ce au avut loc, s-au adunat în sălile ei mai toți demnitarii, scriitorii și ziariștii din Anglia de a căror opinie favorabilă România avea atât de multă nevoie. Dintre toate manifestările organizate se pot da ca exemple recepția din 18 mai, la care au fost prezente peste 200 de personalități britanice, conferința ținută de profesorul John Peel, care, cu umorul caracteristic anglo-saxonilor, a avut un succes desăvârșit în rândul publicului, precum și recepția oferită în onoarea Corpului Diplomatic Străin de la Londra ce a avut loc în ziua de 23 mai și la care au participat numeroși reprezentanți diplomatici acreditați în capitala Marii Britanii³¹.

Chiar înainte de a fi inaugurată, expoziția a stârnit un mare interes printre jurnaliștii britanici, reprezentanții marilor ziare solicitând organizatorilor permisiunea de a o vizita. De un interes foarte mare s-au bucurat sălile dedicate organizației Straja Țării și Fundației Culturale „Principele Carol”, datorită modului în care acestea își propuneau ridicarea culturală a satelor românești. Conform unei telegrame ce a fost trimisă la București, biroul de presă al expoziției era asaltat de cereri de informații precise despre posibilitățile de vizitare, despre nivelul de trai, precum și despre confortul pe care l-ar putea găsi un eventual turist în România, deși, așa cum se știe, legislația românească nu era deloc favorabilă șederii vizitatorilor străini pentru o perioadă mai lungă de timp³².

Un articol apărut în publicația *Great Britain* a prezentat expoziția în termeni elogioși, relevând totodată faptul că organizarea acestui eveniment în Londra a coincis cu inaugurarea unui jurnal de știri în limba engleză la postul de radio din România, difuzat de patru ori pe săptămână, ceea ce, în opinia semnatarului articolului, nu făcea altceva decât să contribuie la

³⁰ Obiceiul de a bea ceai își are originea în Orient, dar a fost repede adoptat și de către englezi, devenind băutura națională a locuitorilor insulelor britanice. Edgard Thomé, un tânăr francez ce a locuit în Anglia în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, menționează că o ceașcă de ceai reprezintă începutul și sfârșitul tuturor lucrurilor englezești. Thomé 1986, p. 283; G. Mikes, un englez cu ascendență maghiară, într-o lucrare care l-a făcut celebru, a surprins cu o fină ironie acest obicei al insularilor: „Dacă sunteți invitat într-o familie engleză, la cinci dimineața primiți o ceașcă de ceai. [...] Apoi primiți ceai la micul dejun; apoi la unsprezece dimineața; apoi după prânz; apoi primiți ceai la vremea ceaiului; apoi după cină; și iar la unsprezece noaptea. Nu trebuie să refuzați alte cești de ceai în următoarele cazuri: dacă e cald afară; dacă e rece; dacă sunteți obosit; dacă i se pare cuiva că sunteți obosit; dacă sunteți nervos; dacă sunteți binedispus; dacă ieșiți; dacă sunteți plecat; dacă tocmai v-ați întors acasă; dacă aveți chef de așa ceva; dacă n-aveți chef; dacă n-ați băut ceai de ceva vreme; dacă tocmai ați băut o ceașcă” (Mikes 2005, p. 28-29).

³¹ ANRDANIC, fond Ministerul Propagandei Naționale. Propagandă, dosar nr. 2 227, f. 30-33, 133-135, 137-139.

³² *Ibidem*, f. 46.

îmbunătățirea relațiilor dintre cele două țări³³. Acțiunile de ordin cultural aveau astfel și o finalitate politică, întrucât o cunoaștere reciprocă cât mai bună între cele două popoare avea ca rezultat firesc o mai strânsă colaborare și la acest nivel.

Prestigiosul ziar *The Times*³⁴ a publicat un articol ce se întindea pe o jumătate de coloană, în care cititorilor englezi le erau date informații detaliate despre expoziție, aceasta fiind caracterizată ca fiind *very interesting*. Prin prisma obiectelor expuse, gustul artistic al țărănilor români a fost apreciat de către autorul articolului, considerându-se că aceștia erau foarte talentați în realizarea diverselor obiecte textile, în confecționarea ceramicii, dar și în prelucrarea lemnului, dovadă fiind gama variată de motive utilizate, dar și bogăția și armonia culorilor³⁵. De asemenea, nu au fost omise eforturile depuse de regele Carol al II-lea pentru cultura și educarea poporului său, cotidianul britanic precizând totodată că acest eveniment cultural și artistic din Londra trebuia să coincidă cu o vizită oficială a suveranului român în Marea Britanie. Apariția articolului în *The Times* a fost remarcată și de personalul Legației Române din capitala Angliei, membrii acesteia grăbindu-se să trimită o telegramă la București, prin care comunicau succesul înregistrat. Astfel, se afirma cu multă satisfacție că „*Times* face

³³ *Ibidem*, f. 89.

³⁴ Cotidian publicat în Londra, fiind unul din cele mai vechi și mai influente ziare din Marea Britanie. A fost fondat de John Walter, la 1 ianuarie 1785, fiind inițial tipărit sub numele *The Daily Universal Register*. Trei ani mai târziu a primit numele pe care îl are și astăzi, *The Times*, aici fiind publicate știri cu caracter comercial, anunțuri, precum și diferite bârfe. În anul 1803, ziarul a fost preluat de fiul fondatorului său, numărul paginilor crescând de la 4 la 12, pentru ca în anul 1848 conducerea publicației să fie înmănată nepotului celui care îl înființase. Încă din a doua jumătate a secolului XIX, *The Times* a căpătat o binemerită reputație, tirajul său crescând de la 5 000 de exemplare în 1815, la 40 000 în 1850. Cotidianul a menținut de-a lungul timpului standarde riguroase de scriere, precum și un înalt grad de acuratețe a exprimării. A fost primul ziar din lume care a angajat un corespondent pe front, acest lucru întâmplându-se în timpul războiului din Crimeea (1853-1856). Reputația sa a scăzut în perioada cuprinsă de sfârșitul secolului XIX și mijlocul secolului XX, dar prin venirea ca editor a lui Sir William Halley, *The Times* a redevenit o mare publicație. În anul 1981, Rupert Murdoch, magnatul australian al presei, a cumpărat atât *The Times*, cât și suplimentul său săptămânal, *The Sunday Times*. Este recunoscut de foarte mult timp ca fiind unul din cele mai prestigioase ziare din lume, iar împreună cu *The Guardian* și *The Daily Telegraph* alcătuiesc așa-numitul „big-three” al Marii Britanii în domeniul presei (Britannica. Micropædia. Ready Reference 1994, vol. 11, p. 780-781).

³⁵ *The Times*, din 12 aprilie 1938.

aprecieri fără de rezervă, care, dat fiind prestigiul ziarului, este tot ce poate fi mai măgulitor pentru noi”³⁶.

Birmingham Post, un alt cotidian din Marea Britanie, a acordat multă atenție inițiativei culturale a guvernului român, fiind publicate în paginile sale mai multe articole despre acest eveniment ce a avut loc în Londra, în primăvara anului 1938. Chiar în ziua inaugurării oficiale, sub un titlu sugestiv, *The Discovery of Roumania*, din paginile lui se putea afla că expoziția a fost cel mai convingător tip de propagandă pe care o țară îl poate face, întrucât s-a oferit publicului o imagine reală, fără laude inutile, dar și fără scopuri politice³⁷. Conform aceluiași ziar, expoziția a constituit o revelație pentru vizitatori, prin care termenul *Roumania* a fost transformat efectiv dintr-o expresie geografică și politică într-o țară plină de viață ce chema să fie explorată mai departe³⁸. Mai mult decât atât, arta țăranilor români era prezentată ca o posibilă sursă de studiu pentru etnologi și arheologi, întrucât, încă de la o primă vedere, exponatele românești aminteau de ceramica pictată a înfloritoarelor culturi ce au existat în tot cuprinsul spațiului euroasiatic al mileniului II înaintea erei creștine³⁹.

Tonul elogios utilizat de cele două publicații mai sus menționate a fost prezent și în alte cotidiene britanice, cum ar fi: *The Daily Mail*, *Manchester Guardian*, *Liverpool Daily Post* sau *Yorkshire Post*. Din rândurile publicate în paginile lor a reieșit în mod clar că expoziția a constituit o surpriză plăcută pentru publicul londonez, cuvintele utilizate de autorii articolelor fiind edificatoare. *A fascinating Rumanian exhibition, most tastefully arranged* sau *pottery is perfect in shape and decoration* reprezintă doar câteva exemple de exprimări utilizate de ziariștii englezi⁴⁰.

Alexandru Bădăuță, într-un raport de informare ce se întindea pe mai multe pagini, a remarcat și el punctul de vedere oarecum atipic al presei britanice față de expoziția de prezentare generală a României, deoarece, așa cum sublinia organizatorul român, de obicei, în astfel de împrejurări era utilizat un ton reținut și un adjectiv calculat⁴¹. Atitudinea admirativă a

³⁶ ANRDANIC, fond Ministerul Propagandei Naționale. Propagandă, dosar nr. 2 227, f. 50-51. Telegramă trimisă de la Legația României din Londra către Ministerul Afacerilor Străine din București, în ziua de 12 aprilie 1938.

³⁷ *Birmingham Post*, din 7 aprilie 1938.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *The Daily Mail*, din 7 aprilie 1938; *Manchester Guardian*, din 7 aprilie 1938; *Liverpool Daily Post*, din 7 aprilie 1938; *Yorkshire Post*, din 7 aprilie 1938.

⁴¹ ANRDANIC, fond Ministerul Propagandei Naționale. Propagandă, dosar nr. 2 227, f. 148-149. Raport întocmit de către Alexandru Bădăuță către Ministerul Afacerilor Străine din București.

publicului nu scapă nici ea acestei descrieri trimise la București, aspectul fiind cu atât mai demn de luat în seamă cu cât, așa cum este binecunoscut, englezii nu au obiceiul de a se exterioriza prea mult⁴², „admirând mai mult cerebral, fără efuziuni sgomotoase, controlându-și atent prețuirile și dând cuvântului rostit o valoare exactă”⁴³.

Cea mai mare parte a exponatelor provenea de la Muzeul Etnografic al Ardealului din Cluj și de la Muzeul „Astrei” din Sibiu⁴⁴, doar din primul loc împrumutându-se peste 500 de obiecte și vitrine, cu o valoare ce a fost estimată la peste jumătate de milion de lei⁴⁵. Și-au adus însă contribuția și unele instituții din Vechiul Regat, un exemplu fiind Muzeul Satului din București. Pe lângă obiectele de expoziție trimise din România, a căror greutate totală era de aproape 15 tone⁴⁶, o altă parte a fost adusă de la Paris, unde, nu cu mult timp în urmă, se organizase o acțiune similară celei de la

⁴² Umorele fin al lui George Mikes scoate în evidență acest mod de a fi al englezilor, total diferit de al celorlalte popoare ale Europei. Zgârcenia cuvintelor, dar și eufemismul insularilor sunt reliefate de scriitorul englez de origine maghiară printr-o descriere comică: „Dacă un tânăr de pe Continent vrea să-și declare dragostea pentru o fată, ingenunchează, îi spune că e cea mai dulce, cea mai fermecătoare și încântătoare persoană din lume, că are *un nu știu ce*, ceva deosebit și specific, pe care îl mai au doar câteva sute de mii de femei, și că nu mai poate trăi un minut fără ea. Adesea, ca să dea un pic mai multă emfază afirmației, se împușcă pe loc. Aceasta e o declarație de dragoste normală, obișnuită în țările continentale mai temperamentale. În Anglia, băiatul o bate pe iubita lui pe spate și-i spune încetisor: „N-am nimic împotriva ta, știi”. Dacă e îndrăgostit lulea, poate să adauge: „De fapt, chiar îmi ești dragă” (Mikes 2005, p. 26).

⁴³ ANRDANIC, fond Ministerul Propagandei Naționale. Propagandă, dosar nr. 2 227, f. 148-149. Raport întocmit de către Alexandru Bădăuță către Ministerul Afacerilor Străine din București.

⁴⁴ Ideea înființării unui muzeu al „Astrei” a apărut încă din a doua jumătate a secolului XIX, dar ea s-a concretizat abia în anul 1905, atunci când în cadrul marilor serbări din august s-a inaugurat clădirea care adăpostea circa 9 000 de exponate. Trei ani mai târziu, în urma unei hotărâri a Adunării Generale a „Astrei”, a fost angajat un custode, acesta fiind Octavian C. Tăslăuanu. Extinderea colecțiilor muzeului s-a realizat în anii următori, îndeosebi prin achiziții, existând însă totodată și donații destul de semnificative. Spre deosebire de Muzeul Brukenthal din Sibiu, care a devenit cu timpul un muzeu al sașilor, cel al „Astrei”, din același oraș, a fost conceput ca un muzeu național al românilor din Transilvania, ce reflecta o civilizație rurală, susținut de un neam cu disponibilități financiare modeste. Ca o consecință a acestei stări de fapt, muzeul a avut inițial un caracter etnografic. La începutul anului 1931 s-au inventariat 11 519 piese istorice, numismatice arheologice și de artă, la care trebuiau adăugate colecțiile de științe naturale. Ca dimensiune, în toată perioada interbelică, Muzeul „Astrei” s-a situat pe poziția a treia în cadrul instituțiilor de acest gen din Transilvania, fiind devansat doar de Muzeul Național al Transilvaniei din Cluj și de Muzeul Brukenthal din Sibiu (Moga 2003, p. 422-428).

⁴⁵ *România nouă*, din 19 aprilie 1938.

⁴⁶ ANRDANIC, fond Ministerul Propagandei Naționale. Propagandă, dosar nr. 2227, f. 8-9.

Londra. În concepția organizatorilor, preponderența colecțiilor ardelenene a avut scopul de „a dovedi nu numai superioritatea noastră numerică, dar și calitățile excepționale ale elementului românesc din Ardeal, prezentat atât de des de către străini, ca fiind inferior celui maghiar și săsesc”⁴⁷.

Se căuta astfel să fie contracarată influența propagandei culturale a altor țări în rândul opiniei publice engleze, fiind vizat de fapt un singur stat, care era, fără îndoială, Ungaria. Au fost trimise piesele cele mai reprezentative și mai distincte ale artei populare românești, cum ar fi icoane pe sticlă, cusături, țesături și ceramică din Maramureș și din Țara Hațegului, evitându-se „trimiterea pieselor de origine dubioasă și de obicei ungaro-săsească din Ardeal. Au fost alese numai piese cu adevărat românești și din cele mai caracteristice”⁴⁸.

Organizată într-un moment destul de tensionat din punctul de vedere al relațiilor internaționale, întrucât Germania începea să nesocotească în mod fățiș prevederile Tratatului de la Versailles, dar și într-o etapă de schimbări semnificative ale regimului politic din România, expoziția de la Londra a înregistrat un real succes în rândul vizitatorilor englezi, una din dovezile acestei reușite fiind faptul că s-a propus chiar organizarea unei săli permanente la *British Museum*⁴⁹, dedicată în exclusivitate artei populare

⁴⁷ *România nouă*, din 19 aprilie 1938.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *British Museum* este situat în cartierul Bloomsbury din Londra, în cadrul său existând cea mai mare colecție de piese arheologice și etnografice din Marea Britanie. Este cel mai vechi muzeu din lume, fiind fondat în anul 1753, atunci când operele de artă și cărțile ce aparțineau lui Sir Hans Sloane au fost achiziționate de către guvern. Patru ani mai târziu, regele George al II-lea a donat Biblioteca Regală. În decursul timpului, colecția s-a îmbogățit cu noi achiziții și donații, ea conținând astăzi valori din toată lumea. Muzeul și biblioteca au fost organizate pe baza unei legi a parlamentului, din 1759, în același an fiind permis și accesul publicului. Inițial, Montagu House a fost clădirea care a găzduit *British Museum*. Actuala clădire a fost proiectată în stil neoclasic de către Sir Robert Smirke, lucrările de construcție având loc în perioada 1823-1852. Vizitatorii pot admira uriașe colecții și opere de artă din Grecia antică, Roma, Egipt, Asiro-Babilonia, China, Japonia, dar și cele ce aparțin timpurilor preistorice și Evului Mediu englez. Între numeroasele piese cu o valoare inestimabilă pot fi enumerate *Rosseta Stone* (piatra Rosseta), pe seama căreia a fost descifrat alfabetul egiptean, celebrele basoreliefuluri de marmură dislocate din Parthenonul de la Atena, porțile zeiței Iștar, dar și o impresionantă colecție de mumii și sarcofage egiptene. Astăzi, colecțiile etnografice sunt expuse la *Museum of Mankind*, în altă parte a Londrei. În anul 1973, biblioteca ce aparținea de *British Museum* a fost unită cu alte importante colecții de carte pentru a fi creată *British Library*. În mod frecvent, în cadrul muzeului se organizează expoziții temporare ce pun în valoare arta diverselor culturi. Vizitarea expoziției permanente se face fără a se plăti vreo sumă de bani pentru intrare, muzeul fiind susținut din fonduri guvernamentale (*Britannica. Micropædia. Ready Reference* 1994, vol. 2, p. 531; Anghelescu Irimia 1999, p. 151-152; Leapman *et alii* 2000, p. 126-129).

românești⁵⁰. Se dovedea astfel încă o dată că prin cultură se pot atinge și scopuri politice, deoarece relațiile bilaterale anglo-române au cunoscut o semnificativă îmbunătățire în primăvara anului 1938, în ciuda faptului că în România se instaurase un regim dictatorial de esență slabă, care, în plus, mai avea și un caracter antisemit.

The Romanian Exhibition in London (April – May 1938)

(Abstract)

Scheduled to be launched on King Carol II's visit to England, the exhibition organised under the auspices of the government in Bucharest and with the aid of the Romanian Legation in London, was opened in the British capital and could be visited between 7 April and 24 May 1938. It was aimed, quite obviously, at improving British – Romanian relations and achieving a better recognition of Romanian realities among the British public. Hosted in one of Duke of Westminster's most elegant residences, the sumptuous palace lying in Grosvenor Square, in the aristocratic Mayfair, the exhibition representing a general presentation of Romania had three sections covering several chambers. A fourth section, which was essentially a tourist information desk, and a subsection containing a general overview of the country were added. The exhibition sponsor was King Carol II and there were also two committees: one of honour comprising high English personalities presided by the Countess of Oxford and Asquith, and an executive one whose president was B. Grigorcea, the wife of the Romanian Minister Plenipotentiary to London. According to a report drawn in the first days of the exhibition, the daily average number of visitors was, despite the fact it was near the Easter holidays, between 75 and 120 people, consisting mostly of teachers, priests, students at various English universities, therefore, a rather choice attendance fond of art. Few of them had precise knowledge of Romania, however, which was a confirmation of the fact that Westerners knew very little of Eastern Europe, their attitude being one of kind ignorance.

Organised against a backdrop of tensed international relations, with Germany beginning to utterly disregard the provisions of the Versailles Treaty, but also in a time when the political regime in Romania was undergoing significant changes, the exhibition in London achieved immense success among British visitors. As a result, suggestions were received to mount a permanent exhibition focusing exclusively on Romanian folk art, at the British Museum. This is yet another example of how political aims can be reached by means of culture. British – Romanian bilateral relations improved significantly in the spring of 1938, in spite of the fact a mild and, apart from that, anti-Semitic dictatorial regime was installed in Romania.

⁵⁰ *Curentul*, din 9 aprilie 1938.

Abrevieri bibliografice

- Ancel 2001 - Jean Ancel, *Contribuții la istoria României. Problema evreiască*, vol. I-II, partea întâi 1933-1944, București, Editura Hasefer, 2001.
- ANRDANIC - Arhivele Naționale ale României. Direcția Arhivele Naționale Istorice Centrale.
- Anghelescu Irimia 1999 - Mihaela Anghelescu Irimia, *Dicționarul universului britanic*, București, Editura Humanitas, 1999.
- Britannica. Micropædia. Ready Reference 1994 - *The New Enciclopedia Britannica. Micropædia. Macropædia. Ready Reference*, vol. 1-30, Chicago, Auckland, London, 1994.
- Calvocoressi 2000 - Peter Calvocoressi, *Politica mondială după 1945*, București, Editura ALLFA, 2000.
- Dreyfus et alii 2006 - F.-G. Dreyfus, A. Jourcin, P. Thibault, P. Milza, *Larousse. Istoria universală*, vol. I-III, București, Editura Univers Enciclopedic, 2006.
- Enciclopedia României 1938 - *Enciclopedia României*, vol. I-III, București, Imprimeria Națională, 1938.
- Hillgruber 1994 - Andreas Hillgruber, *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938-1944)*, București, Editura Humanitas, 1994.
- Kissinger 2002 - Henry Kissinger, *Diplomația*, Editura ALL, București, 2002.
- Leapman et alii 2000 - Michael Leapman et alii, *Londra*, București, Enciclopedia RAO, 2000.
- Mikes 2005 - George Mikes, *Cum să fii englez*, București, Editura Humanitas, 2005.
- Moga 2003 - Valer Moga, „Astra” și societatea. 1918-1930, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003.
- Nastasă 2006 - Lucian Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă. Tineri din spațiul românesc la studii în străinătate (1864-1944)*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2006.
- Pelin 2002 - Mihai Pelin, *Opisul emigrației politice. Destine în 1222 de fișe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securității*, București, Editura Compania, 2002, p. 38.
- Predescu 1999 - Lucian Predescu, *Enciclopedia României. Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri. Ediție anastasică*, București, Editura Saeculum, 1999.
- PRO, FO 371 Romania Taylor 1999 - Public Record Office, Foreign Office 371 Romania.
- A. J. P. Taylor, *Originile celui de-al Doilea Război Mondial*, Iași, Editura Polirom, 1999.
- Thomé 1986 - Edgard Thomé, *Misiune specială 1940-1945. Epopeea unui parașutist în Franța ocupată*, București, Editura Meridiane, 1986.
- Tismăneanu 1997 - Vladimir Tismăneanu, *Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*, Iași, Editura Polirom, 1997.
- Vaisse 2008 - Maurice Vaisse (coord.), *Dicționar de relații internaționale. Secolul XX*, Iași, Editura Polirom, 2008.

Cuvinte-cheie: Marea Britanie, România, expoziție, public londonez, presa britanică, relații culturale, artă populară românească.

Keywords: Great Britain, Romania, exhibition, London attendance, British press, cultural relations, Romanian folk art.